

Wyrok z dnia 7 listopada 2001 r.

II UKN 567/00

Podstawa zarobkowania, a w konsekwencji tytuł emerytalnego ubezpieczenia społecznego mogą stanowić usprawiedliwione kryterium dyferencjacji ubezpieczonych w zakresie prawa do świadczeń. Wyłączenie z ubezpieczenia społecznego rolników prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu stałej opieki nad dzieckiem wymagającym takiej opieki nie dyskryminuje tej grupy zawodowej.

Przewodniczący SSN Maria Tyszel, Sędziowie SN: Jerzy Kuźniar, Barbara Wagner (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 7 listopada 2001 r. sprawy z wniosku Jadwigi P. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w R. o prawo do wcześniejszej emerytury, na skutek kasacji wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 13 czerwca 2000 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e

Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 13 czerwca 2000 r. [...] zmienił zaskarżony apelacją przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w R. wyrok Sądu Okręgowego w Radomiu z dnia 11 sierpnia 1999 r. [...], zmieniający decyzje apelującego organu rentowego z dnia 30 grudnia 1998 r. oraz z dnia 17 czerwca 1999 r. i przyznający Jadwidze P. prawo do wcześniejszej emerytury od dnia 1 grudnia 1998 r., w ten sposób, że oddalił odwołanie ubezpieczonej od tych decyzji.

Sąd ustalił, że Jadwiga P., urodzona 27 lipca 1960 r., złożyła w dniu 1 grudnia 1998 r. w Oddziale ZUS w R. wniosek o przyznanie wcześniejszej emerytury z tytułu wychowywania wymagającej stałej opieki córki Eweliny (ur. 27 kwietnia 1985 r.). Zakład Ubezpieczeń Społecznych ustalił, że wnioskodawczyni posiada staż ubezpieczeniowy wynoszący - łącznie z pracą w gospodarstwie rolnym - 20 lat, 9 miesięcy i

5 dni, w tym okres składkowy 3 lata i 11 miesięcy oraz nieskładkowy 2 lata, 4 miesiące i 26 dni. Po ograniczeniu okresu nieskładkowego do 1/3 okresów składkowych, jej okres ubezpieczenia wyniósł 19 lat, 7 miesięcy i 29 dni. Ponieważ ubezpieczona nie spełniła warunku nabycia prawa do wcześniejszej emerytury określonego w § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r. w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki w związku z art. 26 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, organ rentowy decyzją z dnia 30 grudnia 1998 r. odmówił jej przyznania wnioskowanego świadczenia. W dniu 19 kwietnia 1999 r. Jadwiga P. ponownie złożyła wniosek o wcześniejszą emeryturę, przedkładając zaświadczenie, że obowiązkowi ubezpieczenia rolniczego podlegała nie od 1 stycznia 1986 r., lecz od 15 marca 1985 r. Organ rentowy ustalił okres zatrudnienia wnioskodawczyni na 20 lat, 5 miesięcy i 16 dni, ale odmówił decyzją z dnia 17 czerwca 1999 r. przyznania świadczenia z tego względu, że rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r. utraciło moc obowiązującą z dniem 1 stycznia 1999 r. Po wejściu w życie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118) prawo do wcześniejszej emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem zachowały osoby, które do 31 grudnia 1998 r. ukończyły 50 lat (art. 186) albo ukończyły 45 lat i korzystają z pomocy ośrodka opieki społecznej (art. 157 ust. 7).

Sąd pierwszej instancji uznał, że wprowadzie rozporządzenie z dnia 15 maja 1989 r. w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki utraciło moc obowiązującą z dniem 1 stycznia 1999 r., a wnioskodawczyni nie spełnia warunków do przyznania świadczenia przewidzianych w art. 186 lub art. 157 ust. 7 ustawy z 17 grudnia 1998 r., ale skoro przed tą datą spełniała warunki wymagane do nabycia prawa do żadanego świadczenia, to, zgodnie z zasadą ochrony praw nabytych, należy jej je przyznać.

Rozpoznając apelację organu rentowego od tego wyroku Sąd drugiej instancji stwierdził, że jest ona zasadna, albowiem Sąd pierwszej instancji nie rozważył wszystkich przesłanek nabycia prawa do wcześniejszej emerytury określonych w § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r. Rozporządzenie zostało wydane na podstawie art. 27 ust. 3 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin. Odstępując od powszechnego wymogu osiągnięcia wieku emerytalnego zawiera regulację szczególną. Wcześniejsza emerytura przysługuje matce, która nie

mogła lub nie może kontynuować zatrudnienia ze względu na konieczność sprawowania osobistej opieki nad dzieckiem. „Ustalenia faktyczne co do przebiegu zatrudnienia i ubezpieczenia wnioskodawczyni nie pozwalają na przyjęcie, że spełnia ona warunki określone w § 1 powołanego rozporządzenia”. Jadwiga P. z dniem 21 kwietnia 1981 r. zaprzestała wykonywania pracy nakładczej i od następnego dnia podjęła pracę w charakterze domownika w gospodarstwie rolnym teściów, a następnie od 15 marca 1985 r. - po przejęciu gospodarstwa przez męża - została objęta ubezpieczeniem społecznym rolników. Córkę Ewelinę urodziła w okresie ubezpieczenia z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego. Przepisy o ubezpieczeniu społecznym rolników nie przewidywały wówczas (ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników i ich rodzin, jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 24, poz.133 ze zm.) i nie przewidują obecnie (ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.) możliwości przyznania wcześniejszej emerytury z tytułu sprawowania osobistej opieki nad dzieckiem. „Brak jest też podstaw do przyjęcia, by osobę, która urodziła i wychowywała dziecko wymagające stałej opieki w trakcie trwania ubezpieczenia z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego traktować jako matkę, która nie mogła lub nie może kontynuować zatrudnienia z powodu stanu zdrowia swojego dziecka”.

Jadwiga P. zaskarżyła ten wyrok kasacją. Wskazując jako jej podstawę naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r. „przez przyjęcie, że osoba objęta ubezpieczeniem rolników w części okresu zatrudnienia i płacąca składkę ubezpieczeniową z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego bezpośrednio po urodzeniu się dziecka nie objęta jest prawem do wcześniejszej emerytury w oparciu o Rozporządzenie powołane na wstępie”, pełnomocnik skarżącej wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie wniosku Jadwigi P. do rozpoznania Oddziałowi Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w R. W uzasadnieniu zarzutów wywodził, że jednym z warunków nabycia prawa do wcześniejszej emerytury jest posiadanie okresu zatrudnienia określonego w art. 26 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin. Przepis ten nie uzależnia sposobu ustalania stażu ubezpieczeniowego od jego struktury. „W niniejszej sprawie należy przyjąć, że matka w dniu złożenia wniosku o wcześniejszą emeryturę nie może dalej kontynuować zatrudnienia. Bez znaczenia jest okoliczność czy po urodzeniu chorego dziecka mogła pracować czy nie”. Wykładnia przepisów rozporządzenia dokonana przez Sąd Apelacyjny dyskryminuje,

zdaniem pełnomocnika skarżącej, osoby korzystające z ubezpieczenia społecznego rolniczego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podstawę prawną rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r. w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki (Dz.U. Nr 28, poz. 149 ze zm.), powoływanego dalej jako „rozporządzenie”, stanowi art. 27 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), powoływanej dalej jako „ustawa o z.e.p.”. Wynika stąd, że wcześniejsza emerytura na warunkach w nim określonych przysługuje tylko osobom podlegającym przepisom tej ustawy, a zatem pracownikom, tj. osobom pozostającym w stosunku pracy „w myśl Kodeksu pracy” (art. 5 pkt 1) oraz niektórym osobom nie będącym pracownikami, w tym osobom, które z tytułu działalności zawodowej objęte są odrębnymi przepisami o ubezpieczeniu społecznym, jeżeli - bez uwzględnienia okresów tej działalności - spełniają warunki do świadczeń określonych w ustawie (art. 2 pkt 2). Wniosek taki potwierdza tytuł rozporządzenia, z którego niewątpliwie wynika, że prawo do wcześniejszej emerytury przysługuje pracownikom, a zatem ubezpieczonym z tytułu zatrudnienia w ramach stosunku pracy.

Zgodnie z § 1 ust. 1 rozporządzenia, wcześniejsza emerytura przysługuje „matce, która nie mogła lub nie może kontynuować zatrudnienia”, jeżeli ma okres zatrudnienia wskazany w art. 26 ust. 1 pkt 2 ustawy o z.e.p. i sprawuje osobistą opiekę nad dzieckiem „wymagającym jej stałej opieki oraz pielęgnacji lub pomocy w czynnościach samoobsługowych”. Brak możliwości kontynuowania zatrudnienia nie oznacza braku możliwości kontynuowania jakiejkolwiek działalności zarobkowej, ale zatrudnienia w ramach stosunku pracy. Skoro przeszkodą w kontynuowaniu zatrudnienia ma być sprawowanie osobistej opieki nad dzieckiem, to ustanie zatrudnienia musi pozostawać w związku z koniecznością sprawowania tejże opieki. Taki związek nie może – oczywiście - powstać przed urodzeniem dziecka. Zatem osoba, która w chwili urodzenia dziecka nie pozostawała w stosunku pracy, nie mogła doznać przeszkód w kontynuowaniu tego stosunku. Rozwiązanie stosunku pracy nakładczej na wniosek ubezpieczonej, w dniu 21 kwietnia 1981 r. nie pozostawało w związku z koniecznością sprawowania osobistej opieki nad urodzoną w dniu 27 kwietnia 1985 r.

córką Ewelina. Kontynuacja zatrudnienia to jego ciągłość, trwanie w przyszłości. Nie wystarczy zatem, by konieczność sprawowania osobistej opieki nad dzieckiem szczególnej troski była przeszkodą w podjęciu zatrudnienia - po raz pierwszy lub ponownie. Przy tym, wcześniejsza emerytura nie była jedynym świadczeniem przysługującym tylko pracownikom. Ubezpieczonym z innych tytułów, w tym także rolnikom, nie przysługiwało np. prawo do zasiłku opiekuńczego. Wcześniejsza emerytura z tytułu stałej opieki nad wymagającym jej dzieckiem i zasiłek opiekuńczy to świadczenia, przy całej ich odmienności, funkcjonalnie zbliżone. Różni je czas trwania potrzeby, ale nie jej rodzaj.

Zarzut dyskryminacji rolników nie jest uzasadniony. Praca świadczona w ramach stosunku pracy jest pracą wykonywaną na rzecz osoby trzeciej i pod jej kierownictwem (art. 22 KP). Charakteryzuje ją nie tylko podporządkowanie ekonomiczne, ale i organizacyjne. Znaczący to obowiązek pozostawania w wyznaczonym czasie w dyspozycji pracodawcy w miejscu wykonywania pracy lub w innym miejscu wskazanym przez niego (art. 128 KP). Pracodawcy przysługuje kompetencja do wydawania wiążących pracownika poleceń dotyczących sposobu, miejsca i czasu wykonywania pracy (art. 100 § 1 KP). On wydaje regulamin pracy określający porządek pracy w zakładzie (art. 104 KP), którego przestrzeganie stanowi jeden z podstawowych obowiązków pracownika (art. 100 § 2 pkt 2 KP). Zupełnie inna jest sytuacja osób prowadzących działalność gospodarczą - rolniczą lub pozarolniczą - na własny rachunek. Ubezpieczeni z tych tytułów, sami są organizatorami własnej pracy. Mają możliwość jej zaplanowania, dostosowania rozkładu zajęć do potrzeb rodziny, w tym swobodnego wyznaczenia czasu niezbędnego na czynności opiekuńcze nad chorym dzieckiem.

Podstawa zarobkowania, a w konsekwencji tytuł ubezpieczenia, mogą stanowić uzasadnione kryterium dyferencjacji statusu ubezpieczonych w zakresie prawa do świadczeń. Dlatego też ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.) nie wprowadza w odniesieniu do osób nie będących pracownikami lub członkami rolniczych spółdzielni albo kółek rolniczych przymusu ubezpieczenia chorobowego, ograniczając także podmiotowy zakres dobrowolnego ubezpieczenia tego rodzaju (art. 11), zaś zasiłek opiekuńczy przysługuje tylko podlegającym obowiązkowo ubezpieczeniu chorobowemu (art. 32 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (Dz.U. Nr 60, poz. 636 ze zm.).

Mając powyższe na względzie Sąd Najwyższy, stosownie do art. 393¹² KPC,
orzekł jak w sentencji.

=====